ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ БИЗНЕС
Түпнұсқа мақала/Оригинальная статья/Research paper
DOI: https://doi.org/10.51885/3107-2755_SSADH_2026_3_6

ҒТАХР 06.73.75
JEL: E51, E58, G21

Ургушева С.С.[1], **Саменова А.Ж.**[2*]

[1] Астана Халықаралық университеті, Астана қ., Қазақстан
[2] Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Өскемен қ., Қазақстан

Проблемалық несиелер және оларды барынша азайту әдістері

АҢДАТПА. Мақалада мерзімі өткен банктік несие берешегі және оның коммерциялық банктердің несие портфельдерінің сапасына тигізетін әсері талданады. Мерзімі өткен несиелер жаңа несие беруді ығыстырып шығарады, сондай-ақ банктердің табыстылығы мен төлем қабілеттілігін төмендетеді. Банк портфеліндегі мерзімі өткен несиелер үлесінің артуы оның қаржылық жағдайына және жалпы экономикаға теріс әсер етеді. Қаржы нарығының жұмысындағы іркілістер мен банктердің қызметіндегі кедергілер экономиканың қалпына келуін тежейді. Банк тәжірибесінде несие портфелінің сапасын арттыру және мерзімі өткен берешекті өндіріп алудың алуан түрлі әдістері қолданылады. Проблемалық несиелермен жұмыс істеу кезінде өтелмеген берешекті азайтуда табысқа кепілдік беретін әдісті таңдау өте маңызды. Мақалада заманауи жағдайлар мерзімі өткен несиелік берешекті өндіріп алу әдістерін үнемі жаңартуды, сондай-ақ проблемалық несиелерге қатысты тұрақты мониторинг пен белгіленген рәсімдердің болуын қажет ететіні туралы қорытынды жасалады.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: проблемалық несие, қарыз алушы, несие беруші, банк, несиелік тәуекел.

МҮДДЕЛЕР ҚАҚТЫҒЫСЫ: Авторлар мүдделер қақтығысының жоқтығын мәлімдейді.

ҚАРЖЫЛАНДЫРУ ЖӘНЕ АЛҒЫС: Зерттеуге демеушілік қолдау көрсетілген жоқ.

ДӘЙЕКСӨЗ ҮШІН: Ургушева, С.С., Саменова, А.Ж. (2026). Проблемалық несиелер және оларды барынша азайту әдістері. *Social Sciences & Digital Humanities, 3*(3), 89–109. https://doi.org/10.51885/3107-2755_SSADH_2026_3_6

Мақала тарихы:
Редакцияға түсті: 22.08.2026
Жариялау туралы шешім қабылданды: 01.09.2026
Жарияланды: 30.09.2026

* Хат-хабаршы авторы: Саменова Асем Жанахметовна, e-mail: ASagidoldina@edu.ektu.kz

Ургушева С.С.[1], **Саменова А.Ж.**[2*]

[1] Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан
[2] Восточно-Казахстанский технический университет им. Д. Серикбаева, г. Усть-Каменогорск, Казахстан

Проблемные кредиты и методы их минимизации

АННОТАЦИЯ. В статье проведен анализ просроченной задолженности по банковским кредитам, влияющее на качество кредитного портфеля коммерческих банков. Просроченные кредиты вытесняют новое кредитование, снижают прибыльность и платежеспособность банков. Увеличение доли просроченных кредитов в портфеле банка негативно сказывается на его финансовом состоянии и экономике в целом. Нарушение функционирования финансового рынка и сбои в деятельности банков затрудняют восстановление экономики. Для улучшения качества кредитного портфеля и возврата просроченной задолженности в банковской практике существует достаточно большое количество методов. В процессе работы с проблемными кредитами важно выбрать такой метод, который обеспечил бы успешность в деле сокращения просроченной задолженности. В статье делается вывод о том, что современные реалии требуют постоянного обновления методик взыскания просроченной задолженности по кредитам, а также непрерывного мониторинга и порядка работы с проблемными кредитами.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: проблемный кредит, заемщик, кредитор, банк, кредитный риск.

КОНФЛИКТ ИНТЕРЕСОВ: Авторы заявляют об отсутствии конфликта интересов.

ФИНАНСИРОВАНИЕ И БЛАГОДАРНОСТИ: Исследование не имело спонсорской поддержки

ДЛЯ ЦИТИРОВАНИЯ: Ургушева, С.С., Саменова, А.Ж. (2026). Проблемные кредиты и методы их минимизации. *Social Sciences & Digital Humanities, 3*(3), 89–109. https://doi.org/10.51885/3107-2755_SSADH_2026_3_6

[*] Автор-корреспондент: Саменова Асем Жанахметовна, e-mail: ASagidoldina@edu.ektu.kz

Samal S. Urgusheva [1], **Assem Zh. Samenova** [2*]

[1] Astana International University, Astana, Kazakhstan
[2] D. Serikbayev East Kazakhstan technical university, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Problem loans and methods for minimizing them

ABSTRACT. The article analyzes overdue bank loans that negatively affect the quality of the loan portfolios of commercial banks. Overdue loans displace new lending, reduce banks' profitability and solvency, and increase financial risks. A growing share of overdue loans in a bank's portfolio has a negative impact not only on its financial condition but also on the economy as a whole. Disruptions in the functioning of financial markets and banking activities can hinder economic recovery and reduce the stability of the financial system. To improve the quality of loan portfolios and recover overdue debts, banking practice offers a wide range of methods and approaches. When dealing with non-performing loans, it is essential to select an appropriate method that can effectively reduce overdue debt and minimize associated financial risks. The article concludes that modern economic conditions require the continuous improvement and updating of methods for collecting overdue loan debt. In addition, effective management of problem loans requires ongoing monitoring, timely identification of credit risks, and the establishment of clear procedures for working with borrowers experiencing financial difficulties. These measures can contribute to improving the quality of banks' loan portfolios, strengthening their financial stability, and ensuring more sustainable lending activity.

KEYWORDS: problem loan, borrower, lender, bank, credit risk.

CONFLICT OF INTEREST: The authors declares that there is no conflict of interest.

ACKNOWLEDGEMENTS AND FUNDING: The study received no sponsorship.

FOR CITATION: Urgusheva, S.S., Samenova, A.Zh. (2026). Problem loans and methods for minimizing them. *Social Sciences & Digital Humanities, 3*(3), 89–109. https://doi.org/10.51885/3107-2755_SSADH_2026_3_6

* Corresponding author: Samenova Assem Zhanakhmetovna, e-mail: ASagidoldina@edu.ektu.kz

КІРІСПЕ

Банктер алдындағы проблемалық берешек көлемінің өсуі қазіргі таңда банк қауымдастығында ең көп талқыланатын мәселелердің бірі болып табылады. Несие портфельдерінің сапасына немесе қолданылатын несиелік тәуекелдерді басқару әдістеріне қарамастан, барлық банктер әртүрлі деңгейде несиелер бойынша міндеттемелердің орындалмауына қатысты қиындықтарға тап болады.

Қазіргі экономикалық жағдайда көптеген кәсіпорындар мен ұйымдардың қаржылық жағдайының тұрақсыздығы банк несиелерінің қайтарылмау қаупін арттырды; бұл жекелеген банктердің қаржылық тұрақтылығына да, тұтастай алғанда банк жүйесінің тұрақтылығына да елеулі әсер етеді. Банктердің банкротқа ұшырауының басым бөлігі несие портфельдерін қалыптастыру және басқару саласындағы тиімсіз саясаттың салдарынан орын алады. Сондықтан проблемалық берешектерді және олардың туындауына ықпал ететін факторларды анықтау коммерциялық банктер үшін несиелік тәуекелдерді басқарудың маңызды аспектісі болып қала береді (Конорев, 2018; Шадрина, 2018).

ӘДЕБИЕТТІК ШОЛУ

Кәсіпкерлік қызметтің ерекше түрі ретінде банк ісі экономикалық субъектілер арасында туындайтын әртүрлі тәуекелдерге ұшырайды. Несие беру – коммерциялық банктің негізгі операциясы; ол ең көп табыс әкелетінімен қатар, тәуекелдің ең жоғары деңгейін де қамтиды. Сондықтан несиелік тәуекел банк тәуекелдерінің арасында негізгі орын алады (Марамыгин және т.б., 2021; Юзвович және т.б., 2020).

Экономикалық әдебиеттер авторлары, ғалымдар мен сарапшылар несиелік тәуекелге қатысты әртүрлі анықтамаларды ұсынады; олардың әрқайсысы осы ұғымның көп қырлы сипатын әртүрлі деңгейде ашып көрсетеді. Мұндай анықтамалардың бірнешеуі 1-кестеде келтірілген.

Кесте 1. Несиелік тәуекел ұғымының анықтамалары

Автор	Анықтама
М.Е. Гребнев	«Контрагенттердің (қарыз алушылардың) шарт талаптарына сәйкес пайыз бен негізгі қарыз сомасын төлеу жөніндегі міндеттемелерін орындамауы салдарынан банктің қаржылық актив бойынша шығынға ұшырау тәуекелі»
П.С. Елкин	«Қарыз алушының несие шарты бойынша міндеттемелерін орындамауынан туындайтын қаржылық шығын ықтималдығына байланысты тәуекел»
Ж.К. Колли	«Несие өтелгенге дейін туындауы мүмкін банктік тәуекелдің бір түрі»
А.П. Пушкарева	«Несиелік міндеттемелер бойынша төлемдердің мерзімінің өтуінен немесе төлем жасамаудан туындайтын тәуекел»
Н.Ю Ситиников	«Контрагенттің шарттық міндеттемелерін орындамауынан туындайтын шығындар ықтималдығы»
А.С. Шапкин, В.А. Шапкин (2005)	«Банктер үшін несиелік тәуекел қарыз алушылардың банк несиелері бойынша өтелмеген берешегін, сондай-ақ клиенттердің басқа да операциялар бойынша берешегін қамтиды»
О.И. Лаврушин, Н.И. Валенцева (2007)	«Үшінші тараптың несие мекемесі алдындағы несиелік міндеттемелерді орындамау қаупі»

Несие алушы несие шарты бойынша міндеттемелерін толық әрі уақтылы орындауда қиындықтарға тап болған кезде несиелік тәуекелдің іске асуы шығындарға әкеп соғады; бұл шығындар пайыздық кірістің жетіспеушілігі және ықтимал шығындарға арналған міндетті резервтерді қалыптастыруға байланысты шығыстардың артуы түрінде көрініс табады. Аталған факторлар проблемалық несиелердің пайда болуының негізгі себебі болып табылады.

Банк тәжірибесінде мұндай несиелер сапасы төмен немесе құнсызданған несиелер деп аталады. Проблемалық несиелерге қатысты мұндай көзқарас олардың несиеге қызмет көрсетуге байланысты туындаған мәселелер салдарынан осындай мәртебеге ие болатынын

білдіреді. Мұндай жағдайда банктің басты мақсаты – ықтимал шығындардың алдын алу немесе оларды барынша азайту. Дегенмен, барлық проблемалық несиелер шығынға әкеле бермейді, сондықтан проблемалық несиелерді түсіндірудің мұндай тәсілін толыққанды деп санауға болмайды (Бубнова & Михайлова, 2017).

Бірқатар сарапшылардың пікірінше, проблемалық несиелердің екі түрін ажыратуға болады. Бірінші түрге өтеу шарттары несие шартының талаптарын бұза отырылып жүзеге асырылатын несиелер жатады. Екінші түрге міндеттемелерді бұзбай өтеліп жатқан, алайда қарыз алушының ақшалай түсімдердің уақытша тоқтауы түрінде көрініс табатын қаржылық қиындықтарға тап болуымен сипатталатын несиелер кіреді.

Проблемалық несие – бұл бір немесе бірнеше төлем уақытылы жүргізілмеген және қарыз алушының қаржылық жағдайының нашарлауына байланысты банкте несиелік міндеттемелерге қатысты қаражатты ішінара немесе толық жоғалту қаупі туындаған несие. Банктік мекемелер өз қызметін табысты басқару үшін проблемалық несиенің нақты түрін түсінуі тиіс. Барлық несиелік тәуекелдер олардың туындау саласына қарай сыртқы немесе ішкі тәуекелдерге жіктелуі мүмкін (Никифорова және т.б., 2019).

Сыртқы тәуекелдерге макроэкономикалық өзгерістер, сондай-ақ әлеуметтік және/немесе экономикалық ортадағы өзгерістер жатады. Ішкі тәуекелдер несие беруші мен қарыз алушы арасындағы қарым-қатынастан туындайды.

Проблемалық несиелердің ішкі себептері:

1) несие бөлімі қызметкерлерінің біліксіздігі;

2) несиені құрылымдаудағы қателіктер;

3) қарыз алушы туралы тексерілмеген ауызша ақпаратқа сүйену;

4) несиелік тәуекелді сапасыз бағалау;

5) төлем қабілетсіздігі және банктің беделіне нұқсан келу қаупі;

6) несиенің негізгі сомасы мен есептелген сыйақыны алмаудан туындайтын қаржылық шығындар;

7) банк активтері сапасының нашарлауы және жаңа провизиялар (резервтер) құру қажеттілігі;

8) қаржылық ынталандыру мүмкіндіктерінің шектелуіне байланысты жоғары білікті қызметкерлердің банктен кету қаупі;

9) банк меншікті капиталының азаюы.

Проблемалық несиелердің сыртқы себептері:

1) заңнамалық өзгерістер;

2) банктер арасындағы бәсекелестік;

3) елдегі экономикалық құлдырау және саяси тұрақсыздық;

4) инфляцияның өсуі, қарыз алушының қаржылық жағдайының нашарлауы және қарыз алушының банкротқа ұшырауы.

Несие бойынша ықтимал шығындарды жабуға арналған резервтердің қажетті деңгейін анықтау үшін несие сапасын мынадай өлшемшарттар негізінде бағалау қажет: қарыз алушының қаржылық жағдайы, төлем кестесін сақтауы, несие тарихы және несиелік қамтамасыз ету (оның ішінде оның сенімділігі мен өтімділігі) (Республика Казахстан, 1995а). Осы факторларға сүйене отырып, банктің несиелері мынадай топтарға бөлінеді:

- стандартты;

- күмәнді (бұлар өз кезегінде стандартты емес, қанағаттанарлықсыз және жоғары тәуекелді күмәнді несиелерге бөлінеді);

- шығынға жататын (өндіріп алынбайтын).

Стандартты несие – бұл қайтару мерзімі әлі келмеген және сапасы күмән тудырмайтын несие; мұндай санаттағы несиелер бойынша олардың қайтарылмай қалу қаупін көрсететін белгілер байқалмайды.

Стандартты емес несиелер – қаржылық жағдайы тұрақты, алайда дебиторлық берешектің өсуі, өтімділігі төмен тауар-материалдық қорлардың (шикізат, дайын өнім және т.б.) болуы сияқты белгілі бір қанағаттанарлықсыз көрсеткіштері бар клиенттерге берілген несиелер.

Негізгі қарызды немесе сыйақыны өтеуде 30 күннен 60 күнге дейінгі мерзімде кешіктіру орын алса, несие мерзімі бірнеше рет ұзартылса, нарық жағдайының өзгеруіне байланысты өндіріс көлемінің төмендеуі салдарынан қарыз алушының қаржылық жағдайы аздап немесе ықтимал түрде нашарласа немесе қарыз алушының құжаттар жиынтығы толық болмаса, несие қанағаттанарлықсыз деп жіктеледі.

Егер қарыз бойынша төлем 60 күннен 90 күнге дейінгі мерзімге кешіктірілсе (бұл қарыз алушының негізгі табыс көзінен түсетін қаражаттың жүйелі түрде жеткіліксіздігін білдіреді), немесе мынадай жағдайлар орын алса: бір жылдан аспайтын мерзімге қаржылық сауықтыру процесінің басталуы; қарыз алушының қызметінің тоқтауына әкеп соқпайтын, бірақ оған елеулі залал келтірген еңсерілмейтін күш (форс-мажор) жағдайларының туындауы; немесе басқа банктерден алынған қарыздар мен кепілдіктер бойынша мерзімі өткен берешектің пайда болуы – онда мұндай қарыз «күмәнді» (тәуекелі жоғары) санатқа жатқызылады.

Несие мынадай негіздердің бірі орын алған жағдайда өндіріп алынбайтын болып танылады:

- негізгі қарыз сомасын немесе сыйақыны өтеудің 90 күннен астам уақытқа кешіктірілуі;
- борышкердің банкрот деп жариялануы;
- бір жылдан астам мерзімге оңалту рәсімінің басталуы;
- қарыз алушыға елеулі зиян келтіріп, оның қызметін жалғастыруына кедергі келтірген еңсерілмейтін күш (форс-мажор) немесе өзге де жағдайлар.

Егер белгіленген өлшемдер негізінде несие жоғарыда аталған санаттардың аралығындағы деңгейге жатқызылса, тәуекелді азайту мақсатында банк оны сапасы төмендеу топқа жатқызуы тиіс.

Қарыз алушылар да келесідей жіктеледі:

1. Сенімді және төлем қабілеті бар клиенттер – банк алдындағы міндеттемелерін орындауға жеткілікті қаражаты бар және несиелерін тиянақты түрде өтейтін қарыз алушылар. Әрине, бұл – банк үшін ең маңызды әрі тартымды қарыз алушылар тобы.

2. Жауапкершілігі жоғары, бірақ төлем қабілеті уақытша жоғалған клиенттер – банк алдындағы міндеттемелерін орындауға тырысатын, алайда өмірлік жағдайлардың күрт өзгеруіне байланысты (мысалы, табыстың азаюы немесе жақын туыстарына қымбат емделу қажеттілігі) оны уақытша орындай алмай қалған қарыз алушылар. Олар банк үшін сөзсіз проблемалы клиенттер болғанымен, жақын арада төлем қабілетін қалпына келтіру ықтималдығы жоғары.

3. Жосықсыз, бірақ төлем қабілеті бар клиенттер – бұл банк алдындағы міндеттемелерін орындауға жеткілікті ресурстары бола тұра (яғни, несиені өтеу қарыз алушының экономикалық және әлеуметтік жағдайының күрт нашарлауына әкеп соқпайтындай көлемдегі ресурстарға ие бола тұра), өз пайдасын барынша арттыру мақсатында сол міндеттемелерді орындаудан бас тартатын қарыз алушылар.

Жосықсыз әрі төлем қабілеті жоқ клиенттер – бұл банк алдындағы міндеттемелерін орындауға ниеті жоқ және оны жүзеге асыруға қажетті қаражаты болмайтын қарыз алушылар. Әрине, үшінші және төртінші топтағы клиенттердің мінез-құлқын талдау несиеге өтінімді қарау кезеңінде әлеуетті қарыз алушыларға қатысты тәуекелдерді бағалау әдістемесіне тиісті өзгерістер енгізуге негіз болуы тиіс.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ЗЕРТТЕУ ТӘСІЛДЕРІ

Қазақстанның коммерциялық банктеріндегі проблемалық несиелер мәселесін зерттеу үшін нақты деректерді жинау мен талдауға негізделген эмпирикалық әдіс қолданылды. Зерттеу барысында Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми статистикалық деректері (Национальный Банк Республики Казахстан, б. д., 2022, 2023, 2024) мен қазақстандық коммерциялық банктердің қаржылық есептілігі сияқты ақпарат көздері пайдаланылды.

Эмпирикалық талдау мыналарды қамтыды:

- 2022–2024 жылдар кезеңіндегі проблемалық кредиттер (NPL) динамикасын талдау;

-қарыз алушылардың әртүрлі санаттарының кредит портфельдеріндегі проблемалық кредиттер үлесін салыстырмалы талдау.

Талдаудың сенімділігін арттыру мақсатында деректерді топтастыру, жалпылау, салыстыру және визуализациялау (графиктер, кестелер мен диаграммалар) әдістері қолданылды.

НӘТИЖЕЛЕР МЕН ПІКІРТАЛАС

Қазақстан Республикасындағы екінші деңгейлі банктер де несиелік тәуекелге тап болады (Республика Казахстан, 1995a, 1995b). Қаржылық міндеттемелерді орындаудағы қиындықтар әдетте төлем қабілеттілігінің күрт төмендеуінен туындайды, ал бұл өз кезегінде табыс көздерінен айырылу немесе шығындардың өсуі салдарынан болады.

Қазақстандық коммерциялық банктердің үш жылдық кезеңдегі несие портфельдеріне талдау 2-кестеде келтірілген.

Кесте 2. Қазақстан Республикасындағы екінші деңгейлі банктердің несие портфелінің құрылымы мен сапасы, млрд. теңге

Көрсеткіш атауы /күн	01.01.2022 ж.		01.01.2023 ж.		01.01.2024 ж.		Өсуі (%)
	млрд. теңге	жалпы көлемге шаққанд ағы %	млрд. теңге	жалпы көлемге шаққанд ағы %	млрд. теңге	жалпы көлемге шаққанд ағы %	
Банк несиелері, соның ішінде:	20 200,4	100	24 254,7	100	29 853,7	100	47,8
Негізгі қарыз сомасы және/немесе есептелген сыйақы/комиссиялар бойынша мерзімі өткен берешегі жоқ қарыздар.	19 136,5	94,73	22 906,7	94,44	28 374,4	95,04	48,3
Төлемі 1 күннен 30 күнге дейін кешіктірілген несиелер	264,8	1,31	343,0	1,41	386,7	1,29	46,0
Төлемі 31 күннен 60 күнге дейін кешіктірілген несиелер	82,8	0,41	126,7	0,52	138,4	0,46	67,1
Төлемі 61 күннен 90 күнге дейін мерзімі өткен несиелер	47,4	0,23	63,6	0,26	90,4	0,3	90,7
Мерзімі 90 күннен астам уақытқа кешіктірілген қарыздар	668,8	3,31	814,6	3,36	863,8	2,89	29,1
ХҚЕС-қа сәйкес резервтер	1 406,8		1 639,2		1 692,1		
Ескерту: Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері негізінде авторлармен әзірленген.							

Келтірілген деректер бойынша мынадай қорытынды жасауға болады: 2024 жылдың басындағы жағдай бойынша несие портфелі 29853,7 млрд. теңге көлемінде қалыптасты, өсім 47,8%-ды құрады.

Бұл ретте банктік қарыздардағы ең үлкен үлесті 94%-дан астам мерзімі өткен берешегі жоқ қарыздар алады.

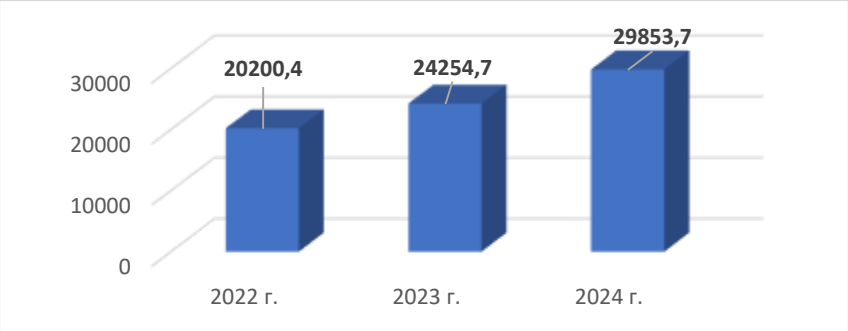
Алайда, мерзімі өткен берешектің өскені байқалады, осылайша 31 күннен 60 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар 121,9 млрд. теңгеге немесе 46%-ға өсті.

61 күннен 90 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар несиелер 67,1%-ға өсті. Мерзімі өткен берешегі 90 күннен асатын қарыздар талданып отырған кезеңде 43 млрд. теңгеге немесе 90,7%-ға өсті.

Банк секторының мұндай көрсеткіштері Қазақстан Республикасының екінші деңгейдегі банктерінің несиелік портфелінің сапасының нашарлағанын көрсетеді.

Несие портфелі бойынша провизиялар 2024 жылдың басындағы жағдай бойынша 1 692,1 млрд. теңгені немесе Қазақстан Республикасы ЕДБ несие портфелінің 5,7%-ын құрады (2022 жылдың басындағы жағдай бойынша 1 406,8 млрд. теңге немесе 6,9% 2023 жылдың басындағы жағдай бойынша 1 639 млрд. теңге немесе несие портфелінің 6,8%).

1-суретте Қазақстан Республикасы ЕДБ несиелік портфелінің динамикасы көрсетілген.

Сурет 1. ҚР ЕДБ несие портфелінің серпіні, млрд. теңге

Ескертпе- Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері негізінде авторларға құрастырылды

1-суреттегі деректер бойынша қазақстандық коммерциялық банктердің несиелік портфелінің өсу серпіні бар екені көрініп тұр, осылайша 2022 жылға қарағанда өсім 47,8% немесе 9653,3 млрд. теңгені құрады.

Заңды тұлғалардың қарыздарына талдау жүргізейік, 3-кесте

Кесте 3. Заңды тұлғалар қарыздарының құрылымы мен сапасы, млрд. теңге

Атауы көрсеткіштің /күні	01.01.2022 ж.		01.01.2023 ж.		01.01.2024 ж.		Өсім жылы %
	млрд. теңге теңге	%-бен к қорыты ндысы нда	млрд. теңге теңге	%-бен к қорыты ндысы нда	млрд. теңге теңге	%-бен к қорыты ндысы нда	
Заңды тұлғалардың қарыздары, оның ішінде:	3709,6	100	4 354	100	4 821,1	100	29,97
Негізгі борыш, сыйақы бойынша мерзімі өткен берешегі жоқ қарыздар	3607,5	97,24	4 260,4	97,85	4 771,7	98,97	32,27
1 Күннен 30 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	23,1	0,63	3,5	0,08	2,1	0,0004	-90,1
31 күннен 60 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	-	-	17,8	0,41	2,0	0,041	-88,76
61 күннен 90 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	4,0	0,1	0,1	0,002	1,1	0,023	-72,5
90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	74,9	2,01	72,3	1,66	44,2	0,92	-40,98
Ескертпе- Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері негізінде авторларға құрастырылды							

Қазақстан Республикасындағы заңды тұлғаларға берілген несиелер динамикасын талдау соңғы үш жылда несиелеу көлемінің едәуір өскендігін көрсетті. Қарыздардың жалпы сомасы 1111,5 млрд. теңгеге ұлғайды, бұл іскерлік белсенділіктің жануын және корпоративтік сектор тарапынан сұраныстың өсуін көрсете отырып, 29,97% өсімді құрайды.

2024 жылы заңды тұлғаларға берілген қарыздар ҚР ЕДБ несие портфелінің 16,15% үлесімен 4 821,1 млрд. теңгені құрады (2022 жылдың басындағы жағдай бойынша – 3 709,6 млрд. теңге немесе 18,36% несие портфелі, 2023 жылдың басындағы жағдай бойынша – 4 354 млрд. теңге немесе 17,95% несие портфелі), бұл ретте ең жоғары үлес салмағы бойынша

мерзімі өткен берешегі жоқ қарыздар болып табылады. жылдар бойынша тиісінше 97,24%, 97,85 және 98,97% үлесімен негізгі борышқа және/немесе есептелген сыйақыға.

Көлемдердің өсуімен бір мезгілде несие портфелінің сапасы жақсарды, бұл банктік емес заңды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің қызметін оң сипаттайды. Бұл заңды тұлғалар арасында төлем тәртібінің күшеюін, сондай-ақ банктердің несиелерді бақылау және қолдау процестеріндегі мүмкін жақсартуларды көрсетеді.

Жеке тұлғалардың несиелеріне талдау жүргізейік, 4-кесте.

Кесте 4. Жеке тұлғалар қарыздарының құрылымы мен сапасы, млрд. теңге

Атауы көрсеткіштің /күні	01.01.2022 ж.		01.01.2023 ж.		01.01.2024 ж.		Өсім жылы %
	млрд. теңге теңге	%-бен к қорытындысында	млрд. теңге теңге	%-бен к қорытындысында	млрд. теңге теңге	%-бен к қорытындысында	
Жеке тұлғалардың қарыздары тұлғалар, оның ішінде:	10 038,7	100	13 182,5	100	16 698,2	100	66,35
Негізгі борыш және/немесе есептелген сыйақы бойынша мерзімі өткен берешегі жоқ қарыздар	9 430,2	93,94	12 299,9	93,30	15 619,2	93,54	65,62
1 Күннен 30 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	175,1	1,74	258,7	1,96	317,4	1,9	81,27
31 күннен 60 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	49,8	0,50	80,4	0,61	113,2	0,68	127,30
61 күннен 90 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	352,6	0,31	50,0	0,38	73,9	0,44	138,39
90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	352,6	3,51	493,5	3,74	574,6	3,44	62,96
Ескертпе- Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері негізінде авторларға құрастырылды							

Жеке тұлғаларға берілетін қарыздар талданып отырған кезең ішінде оң серпінге ие, өсім 6 659,5 млрд. теңгені немесе 66,33%-ды құрады. Ең үлкен үлес салмағын жылдар бойынша тиісінше 93,94%, 93,33 және 93,54% үлесімен негізгі борыш және/немесе есептелген сыйақы бойынша мерзімі өткен берешегі жоқ қарыздар алады.

Қарыз бойынша 31 күннен 60 күнге дейінгі мерзімі өткен берешектің динамикасын талдау 127,3%-ды құрады, 61 күннен 90 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар 42,9 млрд. теңгеге немесе соңғы 3 жылда 138,4%-ға өсті.

Құқық бұзушылықтың мұндай күрт өсуі болашақта жүйелік тәуекелдерді болдырмау үшін реттеушілер мен нарық қатысушылары тарапынан мұқият назар аударуды талап етеді (Острожкова және т.б., 2017).

Мерзімі өткен берешегі 90 күннен асатын қарыздар талданып отырған кезеңде 222 млрд. теңгеге немесе 62,96%-ға өсті.

Жүргізілген талдау Қазақстанда жеке тұлғалардың кредиттері бойынша мерзімі өткен берешегінің тұрақты өскенін көрсетті. Бұл тенденция алаңдаушылық туғызады, өйткені бұл халықтың төлем қабілеттілігінің нашарлауын және банк секторы үшін несиелік тәуекелдердің артуын көрсетеді.

Төлемеудің негізгі ықтимал себептері:

1. Халықтың нақты табысының төмендеуі: инфляциялық қысым, тауарлар мен қызметтерге бағаның өсуі, жалақының салыстырмалы өсімі болмаған жағдайда, азаматтардың сатып алу қабілетінің төмендеуіне және олардың несиелерге уақтылы қызмет көрсету мүмкіндігіне әкеледі.

2. Меншікті қаржылық мүмкіндіктерді қайта бағалау: көптеген қарыз алушылар өздерінің төлем қабілеттілігін тиісті бағалаусыз несие алады, әсіресе тұтынушылық несиелендірудің қол жетімділігі және банктердің белсенді жарнамалық саясаты жағдайында.

3. Артық несиелендіру деңгейінің өсуі: кейбір жеке тұлғаларда бірден бірнеше несие жинақталады, бұл қарыз жүктемесін едәуір арттырады.

4. Қаржылық сауаттылықтың төмен деңгейі: қарыз алушылар көбінесе құқық бұзушылықтар мен айыппұлдардың салдарын түсінбейді, бюджетті жоспарлауды білмейді, несиелік шарттардың талаптарын талдамайды.

5. Макроэкономикалық және сыртқы факторлар: мұндай факторларға мыналар жатады экономикалық өсудің баяулауы, еңбек нарығындағы тұрақсыздық, теңгенің құнсыздануы, сондай-ақ ел экономикасына әсер ететін геосаяси оқиғалардың салдары.

6. Еңбек нарығындағы проблемалар: жұмыссыздықтың өсуі немесе өзін-өзі жұмыспен қамтығандар мен бейресми сектордағы жұмысшылардың кірістерінің тұрақсыздығы да құқық бұзушылықтар үлесінің артуына ықпал етеді.

Мерзімі өткен берешектің өсуін тежеу үшін мемлекеттік саясат деңгейінде де (халықтың табысын қолдау, қарызды қайта құрылымдау бағдарламаларын әзірлеу, қаржылық сауаттылықты арттыру), сондай-ақ банктер тарапынан (скорингті күшейту, жауапты несиелеу) шаралар қажет (Исаева & Гадашакаева, 2019).

Мерзімі өткен берешектің көрсеткіштері, сондай-ақ несиелік ұйымның тәуекелдік саясатының өзі банктің түпкілікті қаржылық нәтижесіне тікелей әсер етеді (Кряжева & Иванова, 2017).

Қазіргі қарыз алушылардың көпшілігінде несиенің мәні туралы түсінік жетіспейді. Клиент несие алу үшін банкке жүгінген кезде, кеңес беру кезеңінде де оған несие берудің негізгі тармақтарын жеткізу қажет. Әлеуетті қарыз алушы несиенің шын мәнінде не екенін түсінетін және оның қаржылық мүмкіндіктерін дұрыс бағалайтын бірқатар жан-жақты сұрақтарды қамтитын сауалнамалардың бір түрін енгізуге болады. Бұл кезеңде оның несие алуға қатысты саналы түрде шешім қабылдауға мүмкіндігі болады. Бұл сауалнамада сұрақтарды топтарға бөлген жөн, мысалы:

1. Дербес деректер – жасы, жынысы, білімінің өзектілігі, оны қолдану деңгейі, отбасылық жағдайы, қамқоршыларының болуы, туыстық байланыстары, негізгі мінез-құлық ерекшеліктері, адамның жауапкершілік дәрежесі, өз міндеттемелері бойынша жауап беруге дайындығы.

2. Кәсіби мәліметтер – еңбек өтілі, лауазымы, мансаптық өсу перспективалары, ұйымның тұрақтылығы, ондағы жұмыспен қамтылу, еңбекақы төлеу сипаттамалары (уақтылығы, тұрақтылығы және жеткіліктілігі).

3. Несиенің орындылығы, оның белгілі бір уақыттағы маңыздылығы туралы сұрақтар. Бұл сауалнама клиентке кеңес беру кезінде берілуі мүмкін, осылайша келесі жолы банкке несие рәсімдеу мақсатында хабарласқан кезде қарыз алушы барлық сұрақтарға өзі жауап береді. Мүмкін, мұндай «сауалнамалар» енгізілгеннен кейін әлеуетті қарыз алушылардың бір бөлігі жұмыстан босатылуы немесе банкке баруды кейінге қалдыруы мүмкін, бірақ, соған қарамастан, несие алу үшін банкке жүгінетін бөлігі – бұл өз мүмкіндіктерін барабар бағалайтын клиенттер. , олардың арқасында банктердің несиелік портфельдері ең жақсы жағдайда болады, демек, қажетті резервтердің мөлшері азаяды.

Халықтың қаржылық сауаттылығының төмендігінің алдын алу мақсатында экономикалық мәселелерге арналған түрлі дәрістер мен семинарлар өткізу қажет деп санаймыз. Мұндай жағдайларда несиелік мекеме үшін қолайлы жағдай қалыптасады, өйткені егер клиент қандай да бір мәселеде құзыретті болса, онымен келісім-шарт жасасу іс жүзінде қауіпті емес, өйткені адам мәміленің маңыздылығын толық түсінеді. . Бұл зияткерлік инвестиция жақын арада банктерге нәтиже береді.

Банктерде ашық есік күндерін жиі өткізу ұсынылады. Мұндай іс-шараларда клиенттер өздерін қызықтыратын барлық сұрақтарды қоя алады, қазіргі уақытта қолда бар деректерді

жаңарта алады, өйткені несиелік ұйымда тарифтер, саясаттар, көрсеткіштер, талаптар айтарлықтай жиі өзгереді, өйткені банктер әрқашан әртүрлі экономикаға бейімделуі керек. .

Қазір барлық дерлік несиелік ұйымдарда есеп айырысу деп аталатын жүйе жұмыс істейді, бұл кезде әлеуетті қарыз алушы ол туралы ең аз ақпаратты (аты-жөні, төлқұжат деректері, туған жері, тұрғылықты жері, ұялы телефоны) талдау негізінде алгоритм бойынша бағдарламамен бағаланады. телефон). Бұл, әрине, банктің жұмысын жеңілдетеді, бірақ біздің ойымызша, оның тәуекелдерін арттырады. Өйткені, алгоритм бойынша бағдарлама қабылдаған шешім әрқашан объективті бола бермейді, өйткені әрбір қарыз алушы басқа қарыз алушылардан өзіндік ерекшеліктері бар тұлға болып табылады және бағалау «қосулы тең жағдайларда» мұны азайтады және белгілі бір маңызды аспектілерді ескермеу қаупін тудырады. Осыны қорытындылай келе, біз әлеуетті қарыз алушыны бағалауға көбірек көңіл бөлуді ұсынамыз, бұл болашақта берілген несиелердің қайтарымдылығын қамтамасыз етуге көмектеседі.

Сондай-ақ, қарыз алушыға оның банк үшін маңызды екенін көрсету өте маңызды, ол үшін оның қаржылық жағдайын нақтылау және несиеге қызмет көрсетуде қандай да бір қиындықтар туындаған жағдайда келісім-шарт талаптарын қайта қарау мүмкіндігі туралы хабардар ету үшін мерзімді түрде клиенттерге қоңырау шалу қажет. . Осылайша, клиент пен банк арасында сенімді қарым-қатынас қалыптасады, онда біріншісі қолайсыз қаржылық жағдай туындаған жағдайда несие мекемесінің мамандарынан қашпайды.

Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне берілген қарыздарды талдау 5-кестеде келтірілген.

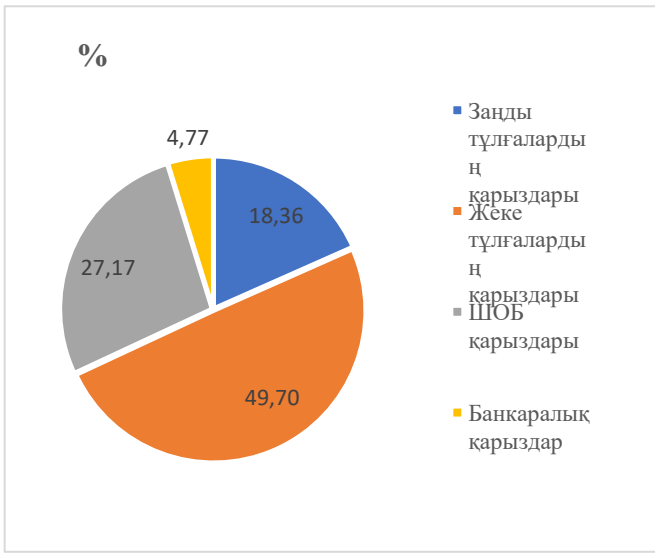
Кесте 5. Шағын және орта бизнес субъектілеріне берілетін қарыздардың құрылымы мен сапасы, млрд. теңге.

Атауы көрсеткіштің /күні	01.01.2022 ж.		01.01.2023 ж.		01.01.2024 ж.		Өсім жылы %
	млрд. теңге теңге	%-бен к қорыт ындыс ында	млрд. теңге теңге	%-бен к қорытын дысында	млрд. теңге теңге	%-бен к қорыт ындыс ында	
ШОБ қарыздары, оның ішінде:	5 487,6	100	6 380,5	100	7 651	100	39,42
Негізгі борыш және/немесе есептелген сыйақы бойынша мерзімі өткен берешегі жоқ қарыздар	5 134,3	93,56	6 008,7	94,17	7300,7	95,42	42,19
1 Күннен 30 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	66,5	1,21	80,9	1,27	67,2	0,87	1,05
31 күннен 60 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	33,0	0,6	28,5	0,45	23,2	0,3	-29,7
61 күннен 90 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	12,5	0,23	13,5	0,21	15,4	0,2	23,2
90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздар	241,3	4,4	248,9	3,9	244,5	3,19	1,33
Ескертпе- Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері негізінде авторларға құрастырылды							

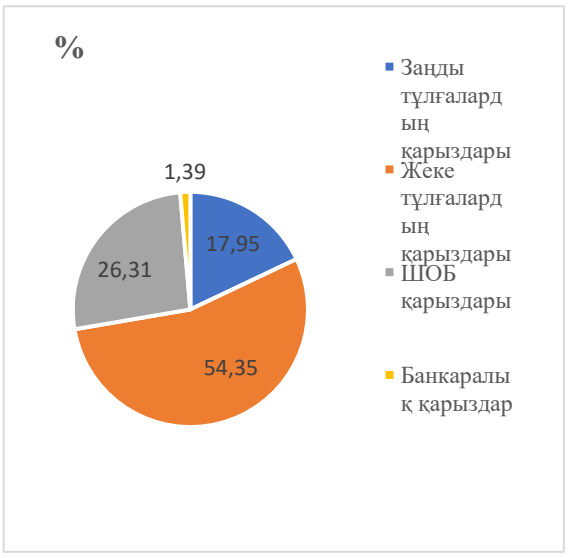
5-кестедегі деректер шағын және орта бизнес субъектілеріне берілген қарыздардың өсу серпінін көрсетеді, өсім 2 164,4 млрд. теңгені немесе 39,42%-ды құрады. Ең үлкен үлес салмағын жылдар бойынша тиісінше 93,56%, 94,17% және 95,42% үлесімен негізгі борыш және/немесе есептелген сыйақы бойынша мерзімі өткен берешегі жоқ қарыздар алады.

Алайда 61 күннен 90 күнге дейінгі мерзімі өткен берешегі бар берешектің 2,9 млрд. теңгеге немесе 23,2%-ға өскені байқалады.

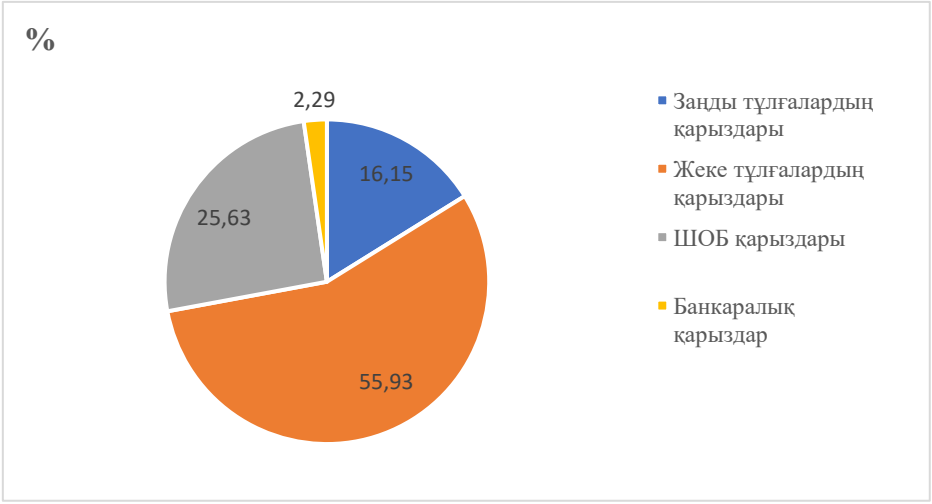
Талданып отырған кезеңдегі Қазақстан Республикасы ЕДБ несиелік портфелінің құрылымы 2,3,4 суретте келтірілген.

Сурет 2. Несиелік ұйымның құрылымы
ҚР ЕДБ портфелінің жай-күйі бойынша 01.01.2022 ж. жағдай бойынша

Сурет 3. 01.01.2023 жылғы жағдай бойынша Қазақстан Республикасы ЕДБ несие портфелінің құрылымы

Сурет 4. ҚР ЕДБ несие портфелінің құрылымы, 01.01.2024 жылғы жағдай бойынша

Ескертпе- Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері негізінде авторларға құрастырылды

Қазақстан Республикасы ЕДБ-нің несиелік портфелінің құрылымын талдау ондағы ең үлкен үлесті жеке тұлғаларға берілген несиелер тұрақты түрде алатындығын көрсетті. Талданып отырған кезеңде олардың үлесі ҚР ЕДБ несие портфелінің 49%-дан 56%-ға дейін өсті, бұл банктік несиелеу басымдықтарының бөлшек сауда сегментіне ауысқанын көрсетеді.

Жеке тұлғаларға берілетін несиелер үлесінің артуы банк секторының тиімдірек және жылдам дамып келе жатқан сегмент ретінде бөлшек несиелендіруге қайта бағдарлануын көрсетеді.

ҚР ЕДБ несие портфелінің төрттен бір бөлігі шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне берілген несиелерге тиесілі, олар 27,17%, 26,31% және 25,63% құрайды. Елеусіз үлес банкаралық қарыздарға тиесілі.

Жеке тұлғаларға қарыздар келесі мақсаттар үшін беріледі:

- тұрғын үй салуға және сатып алуға, оның ішінде ипотекалық тұрғын үй заемдарына;
- тұтынушылық қарыздар;

- басқа қарыздар (6-кесте).

Кесте 6. Жеке тұлғалардың қарыздарын талдау, млрд. тг.

Атауы көрсеткіштің /күні	01.01.2022 ж.		01.01.2023 ж.		01.01.2024 ж.		Өсім жылы %
	млрд. теңге теңге	%-бен к қорытын дысында	млрд. теңге теңге	%-бен к қорытын дысында	млрд. теңге теңге	%-бен к қорытындысында	
Жеке тұлғалардың қарыздары тұлғаларға оның ішінде:	10 038,7	100	13 182,5	100	16 698,2	100	66,35
тұрғын үй салуға және сатып алуға, оның ішінде	3 440,7	34,27	4 802,2	36,43	5 431,8	32,53	57,87
- ипотекалық қарыздар	3 270,4		4 644,3		5 302,2		62,13
тұтынушылық қарыздар	6 060,9	60,38	7 686,8	58,31	10 312,7	61,76	70,15
өзге қарыздар	537,1	5,35	693,4	5,26	953,7	5,71	77,56
Ескертпе- Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері негізінде авторларға құрастырылды							

6-кестенің деректері бойынша жеке тұлғаларға берілетін қарыздардың 66,35%-ға немесе 6 660 млрд. теңгеге өскенін атап өтуге болады. Жеке тұлғалар портфелінің құрылымына ерекше назар аударылады: 58,31%-дан 61,76%-ға дейін тұтынушылық несиелер құрайды. Бұл негізінен инвестицияларға немесе ұзақ мерзімді активтерді сатып алуға емес, ағымдағы шығындарды жабуға бағытталған, қамтамасыз етілмеген тұтынушылық несиелеу бойынша халықтың несиелік белсенділігінің жоғары тәуелділігін көрсетеді. Портфельдегі тұтынушылық несиелердің басым болуы жинақ деңгейінің төмендеуінің және азаматтардың күнделікті қажеттіліктерді қаржыландыру үшін қарыз қаражаттарына тәуелділігінің белгісі болуы мүмкін. Мұндай құрылым несиелік тәуекелдердің жоғарылауына алып келеді, өйткені тұтынушылық несиелер, әдетте, қамтамасыз етілмеген және экономикалық жағдай нашарлаған кезде немесе халықтың табысы төмендеген кезде дефолтқа ұшырау қаупі жоғары.

Ипотекалық қарыздар 2 031,8 млрд. теңгеге немесе 62,13%-ға өсті. Басқа қарыздар да өсу үрдісіне ие және талданып отырған кезеңнің соңында 953,7 млрд. теңгені құрап, 77,56%-ға өсті.

Біз Қазақстан Республикасының ірі ЕДБ-нің несиелік портфеліне талдау жүргіземіз, «Банк ЦентрКредит» АҚ-ның 90 күннен (NPL 90+) асатын несиелер бойынша мерзімін ұзарту көлемін 8,1 млрд. 12,6%-ға 56,1 млрд. теңгеге дейін, NPL 90+ үлесі 2024 жылдың басында 1,82%-ды құрап, 3,32%-ға төмендеді. Ескертеміз: қаралып отырған кезеңде қарыздар портфелінің өзі 1825 млрд. теңгеге немесе 46,1%-ға өсті.

Салыстырмалы түрде алғанда, NPL 90+ несие портфеліндегі үлесі Forte Bank-те 1,39%-ға және Еуразиялық банкте 1,59%-ға төмендеді.

Jusan Bank NPL 90+ 5,94%-ға 57,3 млрд. теңгеге дейін қысқартты. Бұл банктің несие портфелінің 3,53%-ы, 2022 жылдың басындағы 9,47%-ға қарсы. Банк тұтастай «Цеснабанк» пен «АТФБанктің» уытты мұрасынан жүйелі түрде және табысты түрде құтылуда. Қарастырылып отырған кезеңде Jusan Bank-тің несиелік портфелі 174 млрд. теңгеге немесе 16,3%-ға өсті%

Кесте 7. 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар ҚР ЕДБ несиелерін талдау

ҚР ЕДБ	NPL 90+ (млрд. теңге)			Несиелік портфельдегі NPL 90+ үлесі (%)			Несиелік портфель, млрд. теңге		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Қазақстан Халық банкі	141,9	145,1	197,1	2,28	1,79	2,07	6 231	8 088	9 539
Kaspi Bank	99,9	175,1	211,3	3,91	5,18	4,65	2 558	3 380	4 546
Bereke Bank	96,1	107,0	78,9	3,65	8,08	5,3	2 635	1 324	1 489

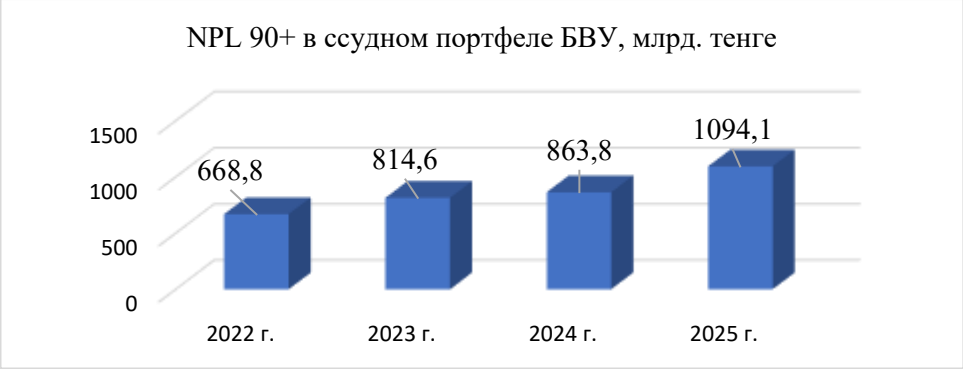
Банк Орталық Кредит	64,2	56,9	56,1	5,14	2,63	1,82	1 249	2 161	3 074
Forte Bank	47,6	56,9	57,3	4,92	4,47	3,53	967	1 275	1 625
Еуразиялық Банк	41,7	65,6	60,9	5,78	5,69	4,19	720	1 153	1 453
Банк хоумкредиттері	17,7	19,9	28,5	4,71	4,49	4,65	375	442	614
Нұрбанк	17,7	13,4	17,8	6,31	4,98	6,17	281	270	288
First Heartland Jusan Bank	100,8	130,7	57,3	9,47	11,47	3,53	1 065	1 139	1 239
Ескертпе- Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері негізінде авторларға құрастырылды									

2024 жылдың басындағы несиелік портфельдегі мерзімі өткен қарыздардың ең жоғары үлес салмағы келесі банктерде байқалады:

- Нұрбанктің үлесі 6,17%;
- Kaspi Bank 4,65% үлесімен, өсім 111,4 млрд. теңгені құрады;
- Bereke Bank 5,3% үлесімен.

Айта кететін тағы бір ірі банк – Отбасы банкі: біз бұл жағдайда оны қарастырмаймыз, өйткені банктің портфелі тұрақты түрде мінсіз сапада, ал NPL 90+ үлесі шамамен 0,1% болып қалады. Бұл күтілуде: бұл банк мемлекеттік бағдарламалар мен тұрғын үй құрылыс жинақ жүйесі арқылы ипотекалық несиелендіруге маманданған, бұл оның несиелеу стратегиясы мен саясатын автоматты түрде анықтайды.

Айта кету керек: несиелердің жоғары сапасын сақтай білу өте маңызды фактор болып табылады. ҚР ЕДБ несие портфеліндегі мерзімі өткен берешектің серпіні 6-суретте көрсетілген.

Сурет 5. Төлемдердің мерзімі кешіктірілген кредиттердің серпіні

Ескертпе- Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің деректері негізінде авторларға құрастырылды

Соңғы 4 жылда банк секторы бойынша NPL 90+ жиынтық көлемінің теріс өсу тенденциясы байқалады, ол 425,3 млрд. теңгеге немесе 63,6%-ға өсті. Динамика қазірдің өзінде сақ болуға және ҚР ЕДБ тарапынан қарыз беруді қатаң бақылауға көшуге негіз береді.

Несиелік портфельдің тәуекелдерін басқару міндеттері келесі құралдарды қолдану арқылы шешіледі: нормативтік, әдістемелік, ақпараттық қамтамасыз ету, автоматтандырылған басқару жүйелері.

Банктің несиелік портфелінің тәуекелдерін басқару әдістеріне мыналар жатады: әртараптандыру, шоғырландыру, шектеу және резервтеу.

Әртараптандыру әдісі несиелерді сипаттамаларымен (капитал мөлшері, меншік нысаны), сондай-ақ қызмет көрсету шарттарымен (экономика саласы, географиялық аймақ) ерекшеленетін қарыз алушылардың кең ауқымы арасында бөлуден тұрады.

Несие портфелінің шоғырлануы жеке қарыз алушыға немесе байланысты қарыз алушылар тобына қатысты несиелік операциялардың шоғырлануын білдіреді, сонымен қатар нәтижесінде банк борышкерлерінің экономиканың жекелеген салаларына немесе өзара байланысты салалар тобына, географиялық аймақтарға және т.б. қатыстылығы.

Лимиттердің арқасында банктер несиелік тәуекелдің ойластырылмаған шоғырлануына байланысты жоғары шығындардан аулақ бола алады, сонымен қатар несиелік портфельді әртараптандырады және тұрақты кірісті қамтамасыз етеді.

Резервтеу банк жүйесінің сенімділігі мен тұрақтылығын арттырады, салымшыларды, акционерлерді қорғауға қызмет етеді және қарыз қаражаттарының қайтарылмауының орнын толтырады. Несиелік операциялар банк қызметінің басым бағытына айнала отырып, ең қауіпті болып көрінеді, сондықтан несиелік операциялар бойынша тәуекелдерді бағалау банктің қаржылық тұрақтылығын талдаудың маңызды бөлігі болып табылады.

Қаражаттың қайтарылмау қаупін болдырмаудың айқын әдістерінің бірі несие беру тәртібін қатайту, сондай-ақ автоматтандырылған жүйе мақұлдайтын несиелер тізімін тарылту болып табылады, өйткені бұл факт көбінесе алаяқтарға немесе жосықсыз клиенттерге несие беруге себеп болады. . Бұл шара проблемалық кредиттер санын едәуір қысқартуға мүмкіндік береді, алайда кредиттер беру рәсімінің күрделенуіне әкеп соғатын кері әсері де бар.

Сондай-ақ, бұл күрделілік несиелік өтінімдерді мақұлдаудың неғұрлым ыңғайлы және тиімді процедурасы бар басқа банкті таңдайтын жауапты қарыз алушылар тарапынан сұраныстың төмендеуіне әкеледі.

Несиелік берешекті басқару жөніндегі шаралар кешеніне мыналар кіреді:

– проблемалық берешекті қайта құрылымдау;

– кредитті ұзарту;

– несиенің негізгі көлемін мерзімінен бұрын төлеген немесе қосымша өтімді кепілдік берген жағдайда пайыздық мөлшерлемені 1-3% төмендету;

– несиенің негізгі сомасы бойынша «демалыстар»;

– серіктестік мінез-құлық әдісі.

Қайта құрылымдау көбінесе қарыз алушының өтініші бойынша жүзеге асырылады, дегенмен кейбір жағдайларда банктің өзі бұл процестің бастамашысы бола алады. Қайта құрылымдау жаңа несиелік келісімшартты рәсімдеу арқылы немесе ескіге қосымша келісім ретінде ресімделеді. Кейде банктер несиені қайта құрылымдауды жүзеге асыру үшін комиссия алуы мүмкін. «Несие» бойынша төлемдердің төмендеуі несиелік келісім-шартқа келесі шарттарды енгізу нәтижесінде жүзеге асырылуы мүмкін: несиені ұзарту және жеңілдік кезеңін белгілеу («несиелік демалыс»), пайыздарды есептеу схемасын өзгерту, «жеңілдікпен өтеу» (қарыздың бір бөлігі есептен шығарылады) несие мерзімінен бұрын өтелген жағдайда), пайыздық мөлшерлемені төмендету

Несиені қайта құрылымдау туралы шешім қабылдаған кезде банк несие мен оның кепілдігінің кезектен тыс мониторингін, қарыз алушының қаржылық-шаруашылық қызметіне, оның несиелік қабілеттілігіне және осы несие бойынша тәуекелдерге кешенді талдау жүргізеді. Қажет болған жағдайларда қайта құрылымдау тек қосымша кепіл немесе кепілгерлік (кепілдіктер) шарттарында жүзеге асырылады.

Несиені аудару әдісі ең белсенді қолданылады, бірақ ол қарыз алушының уақытша қиындықтарға тап болғанына, бірақ болашақта жаңа несиені төлей алатындығына сенімді болған жағдайда ғана қолданылады. Алайда, коммерциялық банктің несиелік портфеліндегі несиелік қарыздың үлесін азайтудың тиімді әдісі несиені қайта құрылымдау болып табылады, бұл қарыз алушы несиелік ұйымға өзінің қаржылық қиындықтары туралы есеп берген жағдайда максималды пайда әкеледі. Азаматтық-құқықтық нормаларға сүйене отырып, банк пен қарыз алушы қолданыстағы несиелік келісімшартты клиент екі жаққа да қарызын уақтылы және ыңғайлы түрде төлей алатындай етіп өзгертеді.

Қарыздарды өтеуге коллекторлық агенттіктерді тарту несиелік ресурстарды өз бетімен қайтарумен айналысқаннан гөрі әлдеқайда ыңғайлы. Коллекторлық агенттіктерде бар әзірленген әдістемелер мен білікті мамандар, ал банк өз қызметкерлерін несиелік ұйымның негізгі қызметінен алаңдатудың қажеті жоқ.

Сот арқылы өндіріп алу өте ұзақ және көп уақытты қажет ететін процесс болып табылады және қарыз алушы қарызды төлеуден мақсатты түрде жасырынған жағдайда ғана оң нәтиже береді.

Несиелік берешекпен күрескеннен гөрі оның туындауының алдын алған әлдеқайда жақсы. Несиелік скоринг әдісі осы мақсатқа қызмет етеді.

Скоринг – бұл статистикалық әдістерді негізге ала отырып, клиенттердің несиелік қабілеттілігін бағалаудың автоматтандырылған жүйесі. Бұл технология тиімді, өйткені әзірленген стандартты нысандардың арқасында ол клиент туралы ақпаратты жылдам жинауға және «банк-клиент» қарым-қатынасының әрбір кезеңінде оның сенімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Банк өзінің, сондай-ақ сыртқы статистикалық деректерді пайдалана алады.

Жүргізілген талдау Қазақстан Республикасының екінші деңгейдегі банктерінің несиелік портфелінің құрылымында ең көп үлесті жеке тұлғаларға берілген несиелер алатынын көрсетті. Дегенмен, дәл осы сегмент мерзімі өткен берешектің ең жоғары үлесімен сипатталады, бұл тәуекелдердің жоғарылауын және бөлшек несиелеудегі несиелік тәуекелді басқару шараларын күшейту қажеттілігін көрсетеді.

Халық (жеке тұлғалар) арасындағы мерзімі өткен берешекті азайту үшін банктер алдын-алу шараларын да, түзету шараларын да қолдана алады. Төменде олардың ішіндегі ең тиімдісі келтірілген:

1. Қарыз алушыларды бағалау жүйесін жетілдіру

- табыс деңгейін, жұмыспен қамтылуын, отбасылық жағдайын және несиелік тарихын ескере отырып, несиелік скоринг.
- қарыз жүктемесін бағалау үшін несиелік бюролар арқылы деректерді тексеру.
- цифрлық мінез-құлық үлгілерін пайдалану (мысалы, транзакциялық белсенділікті талдау).

2.Жауапты несиелендіру

- борыштық жүктеменің ең жоғары деңгейін шектеу (мысалы, кірістің 50-60%-6 аспайды).
- төлем қабілеттілігін ескере отырып, ақылға қонымды сомалар мен мерзімдерде несиелер беру.
- несие берілгенге дейін клиенттерге қаржылық кеңес беру.

3. Икемді қызмет көрсету шарттары

- жеңілдік кезеңдерінің, қайта құрылымдаудың, қиындықтар туындаған кезде кейінге қалдырудың мүмкіндігі.
- өтеудің жеке кестелерін әзірлеу (маусымдық кірістерді, жұмыс ерекшеліктерін ескере отырып).
- ішінара мерзімінен бұрын өтеу процесін жеңілдету.

4. Цифрлық қолжетімділікті арттыру

- төлем күнінің жақындағаны туралы мобильді хабарламалар (SMS, push).
- берешекті төлеуге және бақылауға арналған ыңғайлы онлайн-сервистер.
- автотөлем арқылы төлемдерді автоматты түрде есептен шығару.

5. Қаржылық сауаттылықты арттыру

- тақырып бойынша оқу материалдары, вебинарлар мен курстар: бюджетті қалай құруға болады, қарыздарды қалай басқаруға болады, төлемдерді кешіктірмеуге және банкпен өзара әрекеттесуге болады.
- жастар мен жаңа қарыз алушыларға арналған бағдарламалар.

6. Кредиттік сақтандыру

- Төлем қабілеттілігін сақтандыру жағдайында: жұмысынан айырылу, уақытша еңбекке жарамсыздық, қайтыс болу.

Бұл форс-мажорлық жағдайлар кезінде құқық бұзушылық қаупін азайтады.

7. Мерзімін ерте бұзумен жұмыс (Soft Collection)

- 30 күнге дейін кешіктірілген жұмсақ еске салғыш – қоңыраулар, хаттар, чат-боттар.
- қиындықтар анықталғаннан кейін қайта құрылымдау немесе кейінге қалдыру бойынша ұсыныстар.

8. Мерзімін өткізіп алу себептерін талдау

- клиенттерді келесі себептер бойынша мерзімін кешіктірумен сегменттеу: табыстың жоғалуы, ауру, несиені мақсатсыз пайдалану, қаржылық сауаттылықтың төмендігі.

- бұл шешімдерді әр топқа бағыттауға мүмкіндік береді.

- мемлекеттік бағдарламалармен өзара іс-қимыл жасау

Бұл шаралар мерзімі өткен берешек үлесін азайтуға ғана емес, сонымен қатар банкке деген халық сенімін нығайтуға, берешекті өндіріп алу шығындарын төмендетуге және бөлшек сауда портфелінің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Мерзімі өткен несиелер мәселесін шешудің тағы бір тетігі – «Проблемалық активтер қоры» арқылы жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасының Проблемалық активтер қоры (ПАҚ) – банктердің проблемалық активтерін сатып алу және оларды басқару жолымен елдің қаржы жүйесін тұрақтандыру мақсатында 2012 жылғы 11 қаңтарда құрылған мемлекеттік ұйым. Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі ПАҚ-тың жалғыз акционері болып табылады.

Қор қызметінің негізгі бағыттары мыналар:

- банк секторын сауықтыру: екінші деңгейдегі банктерден және бұрын банк болған заңды тұлғалардан проблемалық активтерді сатып алу;

- сатып алынған активтерді экономикалық айналымға қайта қосу: қарыздарды қайта құрылымдау, қарыздарды өндіріп алу және электрондық аукциондар арқылы активтерді сату;

- уәкілетті өкіл (агент) ретіндегі қызметті орындау: мемлекеттік қарыздар мен кепілдіктерге қызмет көрсету және бюджеттік қарыздар бойынша өтелмеген сомаларды өндіріп алу;

- мүлікті өткізу: кепілге қойылған немесе салық төлеушінің билік ету құқығына шектеулер қойылған активтерді, сондай-ақ мемлекеттік кіріс органдары ұстап қалған мүлікті сату.

Қордың негізгі мақсаты – банк секторының саулығын қалпына келтіру, екінші деңгейдегі банктерге проблемалық кредиттерді өз баланстарынан шығару процесінде жәрдемдесу және алынған белсенді емес кредиттерді экономикалық айналымға қайта қосу. Шамадан тыс қарыз жүктемесі банктердің экономика үшін кредит беру қызметін тиімді атқаруына кедергі келтіреді, бұл өз кезегінде елдегі экономикалық өсудің негізгі қозғаушы күштеріне теріс әсер етеді.

Қордың басты басымдығы – борышкерлерден қаражатты қайтару. Сондықтан активтерді иеленгеннен кейін ол ең алдымен несиені қайта құрылымдау мәселесін қарастырады. Бұл төлем кестесін қайта қарау, пайыздық мөлшерлемелерді төмендету, несиелерді шетел валютасына ауыстыру және т.б. түрде жүзеге асырылуы мүмкін.

Қор қарызды өтеу процесін жеделдету үшін әрбір қарыз алушымен жеке жұмыс істейді. Егер қайта құрылымдау қарыздың тұрақты өтелуіне әкелмесе, қарызды өндіріп алу рәсімдерін бастау туралы шешім қабылданады.

Жоғарыда аталған барлық шаралар проблемалық кредиттердің пайда болуына уақтылы ден қоюды қамтамасыз етуге, проблемалық немесе әлеуетті проблемалық берешекке қатысты жедел шаралар қабылдауға және түптің-түбінде Қазақстандық банктердің портфельдеріндегі проблемалық кредиттер көлемін азайтуға ықпал етеді.

Мәселелі несие қоры қарызды қайта құрылымдау, процестерді цифрландыру және активтерді басқару тиімділігін арттыру бойынша жұмысын жалғастыруды жоспарлап отыр. Сондай-ақ, жоспарларға жеке инвесторлармен өзара әрекеттесу тетіктерін әзірлеу және активтерді сату рәсімдерін жетілдіру кіреді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу нәтижелері бойынша, несиелік тәуекел коммерциялық банктердің қызметіндегі негізгі тәуекел болып қала береді. Қазақстан Республикасындағы екінші деңгейлі банктердің несиелік портфелінің құрылымы мен сапасын талдау көрсеткендей, портфельдегі ең үлкен үлес жеке тұлғаларға берілген несиелерге тиесілі; алайда бұл сегментте мерзімі өткен берешек үлесі де ең жоғары болып табылады, бұл несиелік портфельдің жалпы сапасына теріс әсер етеді.

Сонымен қатар, заңды тұлғаларға несие беру оң серпін көрсетуде және бұл мерзімі өткен берешектің азаюымен қатар жүруде, ал бұл қарыз алушылардың аталған санатының қаржылық жағдайының тұрақтырақ екенін білдіреді.

Банктер жауапты несие беру, қарыз алушыларды жоғары сапалы бағалау, икемді төлем шарттары, қаржылық сауаттылықты арттыру және ерте кезеңдегі төлемдерді тиімді басқару арқылы мерзімі өткен тұтынушылық несиелер деңгейін төмендете алады. Бұл шаралар төлем тәртібін жақсартуға және несиелік тәуекелдерді төмендетуге көмектеседі.

Несиелік тәуекелді барынша азайту үшін банктер бірқатар алдын алу, талдау және ұйымдастыру шараларын қолдана алады. Негізгі шаралар төменде келтірілген:

1. Қарыз алушыны сапалық бағалау (скоринг, андеррайтинг)

- несие тарихын тексеру (несие бюролары арқылы)
- қайтару қабілетін бағалау: кірістерді, шығыстарды және қарыз жүктемесін талдау
- бизнесті бағалау (заңды тұлғалар үшін): қаржылық есептілікті және салалық тәуекелдерді талдау
- беделді тексеру: сот даулары, қаржылық жағдайы нашар басқа қарыз алушылармен байланыстар.

2. Кредиттік саясат және стандарттар

- қарыз алушы, сала, аймақ және т.б. бойынша ішкі лимиттерді белгілеу
- тәуекел профильдеріне негізделген стандартты кредиттеу шарттарын әзірлеу
- кепілдік қамтамасыз етудің (кепіл, кепілгерлік) қолайлы деңгейлерін айқындау

3. Несие портфелін әртараптандыру

- белгілі бір экономикалық секторларға тәуелділікті азайту
- портфельді мына бағыттар бойынша теңгерімдеу: жеке тұлғалар мен корпоративтік клиенттер; шағын, орта және ірі бизнес; сондай-ақ қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді несиелер

4. Резервтер қалыптастыру

- күтілетін несиелік шығындар негізінде ХҚЕС 9 (IFRS 9) талаптарына сәйкес резервтерді қалыптастыру
- несие сапасының өзгеруіне байланысты резервтерді тұрақты түрде қайта қарау.

5. Мониторинг және стресс-тестілеу

- қарыз алушының жағдайына үздіксіз мониторинг жүргізу
- дефолттың алдын ала белгілерін (төлемдердің кешіктірілуі, қызмет көрсеткіштерінің нашарлауы) талдау
- макроэкономикалық тәуекелдерді ескере отырып, стресс-тесттер жүргізу.

6. Проблемалық қарыздарды қайта құрылымдау

- мөлшерламаны уақытша төмендету, мерзімді ұзарту, төлем бойынша демалыс беру
- қарызды активтерге айырбастау, жаңа міндеттемелер шығару

7. Процестерді автоматтандыру және жасанды интеллектті (ЖИ) қолдану

- тәуекелдерді бағалау үшін машиналық оқыту алгоритмдерін қолдану
- цифрлық скоринг және шешім қабылдаудың автоматтандырылған жүйелері

8. Құқықтық қорғау және кепілді басқару

- кепілдің заңды күшін тексеру
- міндеттемелер орындалмаған жағдайда талаптарды жедел түрде мәжбүрлеп орындату мүмкіндігі,

9. Қызметкерлерді оқыту және ішкі бақылау

- тәуекелдерді басқару бөлімінің қызметкерлерінің біліктілігін арттыру
- кредиттік операцияларға ішкі аудит жүргізу

10. Сыртқы сақтандыру және синдикация

- кредиттерді сақтандыру
- синдикацияланған кредиттер арқылы тәуекелдің бір бөлігін басқа банктерге беру.

Осы шаралар жиынтығы банктерге несие бойынша міндеттемелердің орындалмау ықтималдығын азайтуға, шығындарды барынша азайтуға және несие портфельдерінің тұрақтылығын сақтауға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Бубнова, Ю.Б., & Михайлова, И.Г. (2017). О подходах к определению проблемной задолженности коммерческих банков. *Baikal Research Journal*, *8*(2), 7. https://doi.org/10.17150/2411-6262.2017.8(2).7 // Bubnova, Ju.B., & Mihajlova, I.G. (2017). O podhodah k opredeleniju problemnoj zadolzhennosti kommercheskih bankov. *Baikal Research Journal*, *8*(2), 7. https://doi.org/10.17150/2411-6262.2017.8(2).7

Исаева, П.Г., & Гадашакаева, Д.Р. (2019). Анализ динамики и направления совершенствования возвратности кредита. *Azimuth of Scientific Research: Economics and Administration*, *8*(3), 120–123. https://doi.org/10.26140/anie-2019-0803-0026 // Isaeva, P.G., & Gadashakaeva, D.R. (2019). Analiz dinamiki i napravlenija sovershenstvovanija vozvratnosti kredita. *Azimuth of Scientific Research: Economics and Administration*, *8*(3), 120–123. https://doi.org/10.26140/anie-2019-0803-0026

Конорев, В.В. (2018). К вопросу о формировании кредитных рисков и просроченной задолженности в современных банках. *Политика, экономика и инновации*, (3), 10–18. https://pei-journal.ru/index.php/PEII/issue/view/20/showToc // Konorev, V.V. (2018). K voprosu o formirovanii kreditnyh riskov i prosrochennoj zadolzhennosti v sovremennyh bankah. *Politika, jekonomika i innovacii*, (3), 10–18. https://pei-journal.ru/index.php/PEII/issue/view/20/showToc

Кряжева, А.П., & Иванова, Л.К. (2017). Влияние просроченной задолженности на финансовый результат банка: методы прогресса. *Baikal Research Journal*, *8*(2), 8. https://doi.org/10.17150/2411-6262.2017.8(2).8 // Krjazheva, A.P., & Ivanova, L.K. (2017). Vlijanie prosrochennoj zadolzhennosti na finansovyj rezul'tat banka: metody progressa. *Baikal Research Journal*, *8*(2), 8. https://doi.org/10.17150/2411-6262.2017.8(2).8

Лаврушин, О.И., & Валенцева, Н.И. (Ред.). (2007). *Банковские риски*. КНОРУС. // Lavrushin, O.I., & Valenceva, N.I. (Red.). (2007). *Bankovskie riski*. KNORUS.

Марамыгин, М.С., Шатковская, Е.Г., Логинов, М.П., Мокеева, Н.Н., Прокофьева, Е.Н., Заборовская, А.Е., & Долгов, А.С. (2021). *Банковское дело и банковские операции*. Издательство Уральского университета. https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/95287/1/978-5-7996-3104-8_2021.pdf // Maramygin, M.S., Shatkovskaja, E.G., Loginov, M.P., Mokeeva, N.N., Prokof'eva, E.N., Zaborovskaja, A.E., & Dolgov, A.S. (2021). *Bankovskoe delo i bankovskie operacii*. Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta. https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/95287/1/978-5-7996-3104-8_2021.pdf

Национальный Банк Республики Казахстан. (б. д.). *Национальный Банк Республики Казахстан* [Официальный сайт]. https://nationalbank.kz/ru // Nacional'nyj Bank Respubliki Kazahstan. (b. d.). *Nacional'nyj Bank Respubliki Kazahstan* [Oficial'nyj sajt]. https://nationalbank.kz/ru

Национальный Банк Республики Казахстан. (2022). *Статистический бюллетень Национального Банка Республики Казахстан*, № 01 (326), январь 2022 г. https://nationalbank.kz/ru/news/statisticheskiy-byulleten/rubrics/1987?page=2 // Nacional'nyj Bank Respubliki Kazahstan. (2022). *Statisticheskij bjulleten' Nacional'nogo Banka Respubliki Kazahstan*, № 01 (326), janvar' 2022 g. https://nationalbank.kz/ru/news/statisticheskiy-byulleten/rubrics/1987?page=2

Национальный Банк Республики Казахстан. (2023). *Статистический бюллетень Национального Банка Республики Казахстан*, № 01 (338), январь 2023 г. https://nationalbank.kz/ru/news/statisticheskiy-byulleten/rubrics/1987?page=2 // Nacional'nyj Bank Respubliki Kazahstan. (2023). *Statisticheskij bjulleten' Nacional'nogo Banka Respubliki Kazahstan*, № 01 (338), janvar' 2023 g. https://nationalbank.kz/ru/news/statisticheskiy-byulleten/rubrics/1987?page=2

Национальный Банк Республики Казахстан. (2024). *Статистический бюллетень Национального Банка Республики Казахстан*, № 01 (350), январь 2024 г. https://nationalbank.kz/ru/news/statisticheskiy-byulleten/rubrics/2205?page=2 // Nacional'nyj Bank Respubliki Kazahstan. (2024). *Statisticheskij bjulleten' Nacional'nogo Banka Respubliki Kazahstan*, № 01 (350), janvar' 2024 g. https://nationalbank.kz/ru/news/statisticheskiy-byulleten/rubrics/2205?page=2

Никифорова, В.Д., Коваленко, А.В., & Никифоров, А.А. (2019). Теоретические и практические аспекты работы коммерческих банков с проблемными кредитами. *Научный журнал НИУ ИТМО. Серия «Экономика и экологический менеджмент»*, *12*(3), 93–100. https://doi.org/10.17586/2310-1172-2019-12-3-93-100 // Nikiforova, V.D., Kovalenko, A.V., & Nikiforov, A.A. (2019). Teoreticheskie i prakticheskie aspekty raboty kommercheskih bankov s problemnymi kreditami. *Nauchnyj zhurnal NIU ITMO. Serija «Jekonomika i jekologicheskij menedzhment»*, *12*(3), 93–100. https://doi.org/10.17586/2310-1172-2019-12-3-93-100

Острожкова, А.С., Дорожкина, Н.И., & Федорова, А.Ю. (2017). Проблема просроченной задолженности банков в условиях экономической нестабильности. *Социально-экономические явления и процессы*, *12*(5), 119–124. https://doi.org/10.20310/1819-8813-2017-12-5-119-124 // Ostrozhkova, A.S., Dorozhkina, N.I., & Fedorova, A.Ju. (2017). Problema prosrochennoj zadolzhennosti bankov v uslovijah jekonomicheskoj nestabil'nosti. *Social'no-jekonomicheskie javlenija i processy*, *12*(5), 119–124. https://doi.org/10.20310/1819-8813-2017-12-5-119-124

Республика Казахстан. (1995a, 31 августа). О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан: Закон Республики Казахстан № 2444 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24 мая 2025 г.). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003931 // Respublika Kazahstan. (1995a, 31 avgusta). O bankah i bankovskoj dejatel'nosti v Respublike Kazahstan: Zakon Respubliki Kazahstan № 2444 (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 24 maja 2025 g.). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003931

Республика Казахстан. (1995b, 30 марта). О Национальном Банке Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан № 2155 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 20 августа 2024 г.). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003548 // Respublika Kazahstan. (1995b, 30 marta). O Nacional'nom Banke Respubliki Kazahstan: Zakon Respubliki Kazahstan № 2155 (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 20 avgusta 2024 g.). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003548

Шадрина, А.Д. (2018). Оценка кредитных рисков в коммерческих банках. *Научный результат. Экономические исследования*, *4*(4), 87–94. https://doi.org/10.18413/2409-1634-2018-4-4-0-10 // Shadrina, A.D. (2018). Ocenka kreditnyh riskov v kommercheskih bankah. *Nauchnyj rezul'tat. Jekonomicheskie issledovanija*, *4*(4), 87–94. https://doi.org/10.18413/2409-1634-2018-4-4-0-10

Шапкин, А.С., & Шапкин, В.А. (2005). *Теория риска и моделирование рисковых ситуаций*. Дашков и К°. // Shapkin, A.S., & Shapkin, V.A. (2005). *Teorija riska i modelirovanie riskovyh situacij*. Dashkov i K°.

Юзвович, Л.И., Слепухина, Ю.Э., Долгих, Ю.А., Татьянников, В.А., Стрельников, Е.В., Луговцов, Р.Ю., & Клименко, М.Н. (2020). *Финансовые и банковские риски*. Издательство Уральского университета. https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/95285/1/978-5-7996-3105-5_2020.pdf // Juzvovich, L.I., Slepuhina, Ju.Je., Dolgih, Ju.A., Tat'jannikov, V.A., Strel'nikov, E.V., Lugovcov, R.Ju., & Klimenko, M.N. (2020). *Finansovye i bankovskie riski*. Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta. https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/95285/1/978-5-7996-3105-5_2020.pdf

Авторлар туралы мәліметтер

Ургушева Самал Серкановна – экономика ғылымдарының магистрі, Астана халықаралық университеті, Астана қ., Қазақстан, e-mail: s.urgusheva@kazatu.edu.kz, ORCID: https://orcid.org/0009-0001-7768-643X

Саменова Асем Жанахметовна – экономика ғылымдарының магистрі, Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті, Өскемен қ., Қазақстан, e-mail: ASagidoldina@edu.ektu.kz, ORCID: https://orcid.org/0009-0009-4453-9175

Сведения об авторах

Ургушева Самал Серкановна – магистр экономики, Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан, e-mail: s.urgusheva@kazatu.edu.kz, ORCID: https://orcid.org/0009-0001-7768-643X

Саменова Асем Жанахметовна – магистр экономики, Восточно-Казахстанский технический университет им. Д. Серикбаева, г. Усть-Каменогорск, Казахстан e-mail: ASagidoldina@edu.ektu.kz, ORCID: https://orcid.org/0009-0009-4453-9175

Information about the authors

Samal Serkanovna Urgusheva – Master of Economics, Astana International University, Astana, Kazakhstan, e-mail: s.urgusheva@kazatu.edu.kz, ORCID: https://orcid.org/0009-0001-7768-643X

Assem Zhanakhmetovna Samenova – Master of Economics, D. Serikbayev East Kazakhstan technical university, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan, e-mail: ASagidoldina@edu.ektu.kz, ORCID: https://orcid.org/0009-0009-4453-9175